

Autoreferat

1. Imię i nazwisko:

Agnieszka Budzyńska-Daca

2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe:

2001 – tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Śląskiego (rozprawa pt. *Sebastian Petrycy z Pilzna. Filozofia i poezja z perspektywy retorycznej*)

1996 – tytuł magistra filozofii, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego

1994 – tytuł magistra filologii polskiej, Wydział Filologiczny Uniwersytetu Śląskiego

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych:

- od 2011 do dziś – adiunkt w Instytucie Polonistyki Stosowanej na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego

- 2009 - 2011 – asystent w Instytucie Polonistyki Stosowanej na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego

- 2008 - 2009 – specjalista w zawodzie w Instytucie Polonistyki Stosowanej na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego

- 2003 - 2010 - adiunkt w Instytucie Nauk o Literaturze Polskiej im. I. Opackiego na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego

- 2002 -2003 - asystent w Instytucie Nauk o Literaturze Polskiej im. I. Opackiego na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a. Tytuł osiągnięcia:

Retoryka debaty. Polskie wielkie debaty przedwyborcze 1995-2010

b. Dane bibliograficzne:

Agnieszka Budzyńska-Daca, *Retoryka debaty. Polskie wielkie debaty przedwyborcze 1995-2010*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2015, ss. 408.

c. Omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Przedstawiona monografia jest owocem kilkuletnich badań nad debatą jako gatunkiem retorycznym i polskimi debatami przedwyborczymi. Kompozycja pracy odzwierciedla tę dwutorowość: część pierwsza poświęcona jest debacie jako narzędziu komunikowania

społecznego i politycznego, część druga polskim wielkim debatom przedwyborczym z lat 1995-2010. Aspekty retoryczne istnieją w trzech wymiarach: po pierwsze, jako metodologia badawcza, po drugie, jako strategie komunikujących się podmiotów identyfikowane w trakcie analiz, po trzecie, jako potencjał gatunku do kreowania przekazów wpływających na postawy i zachowania.

Cele pracy dzielą się na deklaratywne i propozycyjne. Do pierwszej grupy należą: opisanie potencjału retorycznego debaty (przedwyborczej finałowej w szczególności) jako gatunku i analiza działań podmiotów uczestniczących w debatach, do drugiej, przedstawienie propozycji rozwiązań, które usprawniłyby organizację polskich debat przedwyborczych w przyszłości.

Część pierwsza składa się z czterech rozdziałów i została wyodrębniona jako osobny obszar badań nad genealogią debaty. Rozpoczynam od przeglądu kilku jej definicji, które znalazły się w opracowaniach z zakresu argumentacji i retoryki (Schild, Zarefski, Szymanek, Lewiński). Zestawienie ukazuje różnice w sposobie pojmowania istoty zjawiska przez badaczy z tego kręgu. Wskazuje się na problem antagonizmu stanowisk i celu debaty, jakim jest uzyskanie decyzji audytorium wobec spornej kwestii (Zarefski), rywalizacje uczestników w obszarze merytorycznym i oratorskim (Schild), aspekt organizacyjny i procedury, wedle których odbywa się akt komunikacji (Szymanek). Inny typ rozbieżności w kwestii określenia czym jest debata jako gatunek da się zauważyć w dwóch porządkach genealogicznych: lingwistycznym (Kita, Wolińska, Frasz, Pstrąg, Poprawa, Szkudlarek-Śmiechowicz) i medialnym (Szulczewski, Wolny-Zmorzyński, Kaliszewski, Furman, Bauer, Uszyński). Rozbieżności w diagnozach badaczy co do istoty debaty, jej celów i funkcji, wynikające z przyjęcia odmiennych założeń metodologicznych stanowią dla mnie wystarczający argument, aby debatę przedstawić jako gatunek retoryczny.

Odniosłam się do dwóch problemów, po pierwsze, do źródeł formowania się gatunku w kulturze śródziemnomorskiej i po drugie, do specyfiki genealogii retorycznej. W rozdziale drugim przedstawiam proces formowania zrębów gatunku w obszarze politycznym i społecznym życia publicznego w Atenach za Peryklesa, a także w Republice Rzymskiej. Opisałam dwie idee: isegoria i parrhesia, kształtujące obyczaje komunikacyjne w sferze publicznej. Zależało mi też na tym, aby zrekonstruować przebieg debaty i rytuałów komunikacyjnych z uwagi na unaocznienie istotnej roli reguł interakcji w debacie. Ma to znaczenie w kontekście omawianego w dalszej części książki problemu tzw. formatu i jego wpływu na jakość przekazu. Trzeci rozdział dotyczy refleksji genealogicznej w ujęciu

klasycznym i współczesnym. W klasycznej refleksji nad gatunkami ukształtowały się narzędzia do systematyki dyskursów. Pozwala to wyodrębnić debatę w różnych obszarach komunikacji publicznej (*genus deliberativum, genus demonstrativum i genus iudiciale*). Dzisiejsze propozycje spod znaku *generic criticism i rhetorical genre studies*, w których gatunek widzi się jako retoryczne działanie (Miller), odpowiedź na żądanie sytuacyjne (Jamieson, Campbell, Berkenkotter) formę życia, sposób bycia, normę kształtującą działania społeczne (Bazerman) pozwalają traktować debatę jako byt dynamiczny, który organizuje interakcje społeczne.

Zwieńczeniem części pierwszej książki jest próba określenia gatunkowej istoty debaty i potencjału społecznego jej oddziaływania. Wśród regularności charakteryzującej status gatunkowy wyodrębniłam podmiot sprawczy debaty, kwestię sporną, porządek debaty, audytorium i rytualność.

Część druga poświęcona w całości debatom przedwyborczym składa się z siedmiu rozdziałów. Pierwszy rozdział zawiera zarys problemów badawczych dotyczących finałowych debat przedwyborczych. Przedstawiłam główne kierunki badań nad debatami przedwyborczymi zarówno w obszarze marketingu, jak i komunikacji politycznej, normatywnej teorii demokracji i badań nad argumentacją. Każda dyscyplina stawia inne pytania i formułuje własne problemy badawcze. Szczególnie ważny z punktu widzenia standardów komunikacji w demokratycznych systemach rządów był dla mnie aspekt organizacji debat. Przedstawiłam ustalenia dotyczące problemów organizacyjnych debat w innych krajach (USA, Francji, Niemczech, Kanadzie, Australii, Szwecji, Austrii, Holandii), a także główne zagadnienia dotyczące formatów debat, które były przedmiotem dyskusji między badaczami (Auer, Perloff, Coleman, Kraus, Carlin, Jamieson i Birdsell, Benoit, Bitzer i Rueter).

Zagadnienia te potraktowałam jako punkt wyjścia do badania polskich debat finałowych. Zarysowałam problem sytuacji retorycznej debaty i podmiotów biorących w niej udział. Ponadto zestawiałam sytuacyjne komponenty dwóch realizacji gatunkowych: debaty przedwyborczej i konkursowej, aby pokazać różnice między nimi i jednocześnie ich tożsamość gatunkową określoną przez podobne cele i standardy komunikacji (Auer). Przedstawiłam modele formatów polskich debat finałowych z lat 1995–2010, aby unaocznić, jak kompozycja debaty i organizacja interakcji wpływają na jakość argumentacji konkurujących ze sobą kandydatów.

Osobny problem związany ze skutecznością perswazyjną polityków w debacie skłonił mnie do zarysowania retorycznej konstrukcji sporu. Rozdział trzeci został opracowany jako

metodologiczna baza dla analiz strategii polityków uczestniczących w debatach. Kluczowe pytania, jakie postawiłam, opracowując schemat analizy sporu w debacie przedwyborczej, dotyczyły trzech filarów argumentacyjnych, u Arystotelesa określonych jako etos, logos, patos. Istotne były tu pytania o rolę etosu wobec pozostałych płaszczyzn argumentacyjnych i o sposób ich manifestowania się w debacie na poziomie argumentacji i figur, a także o to, jakie funkcje spełniają w tego typu sporze.

Zestawienie najważniejszych cech etosów własnych i konkurentów politycznych wyekscerpowane z analiz unaocznia podobieństwa i różnice między dyskursami polityków. Jest odpowiedzią na pytania, jaki repertuar cnót politycznych i osobistych promował każdy z polityków, jakie sposoby pozyskiwania audytorium były wykorzystywane w dyskursie debaty, jak budowano porozumienie między wyborcami. Rozdział piąty zawiera przegląd pytań w finałowych polskich telewizyjnych debatach przedwyborczych. Wyodrębniłam cztery główne aspekty, według których dokonałam podziału pytań: po pierwsze, ze względu na treść (topikę), po drugie, ze względu na formę (aspekt perswazyjny), po trzecie, ze względu na symetrię (równe traktowanie kandydatów) i wreszcie po czwarte, ze względu na autorstwo pytań (tzw. pytania krzyżowe, własne). Analizy z uwzględnieniem badań ilościowych pokazały tendencje realizowania założeń gatunkowych debaty albo odstępstwa od tych założeń w poszczególnych cyklach debat. Badanie to pozwoliło odpowiedzieć na pytanie o wartość informacyjną i perswazyjną debat dla wyborców.

Z zagadnieniem jakości pytań i sposobów ich zadawania wiąże się przyjęta przez moderatora strategia prowadzenia debaty. Wyodrębniłam obowiązki moderatora i scharakteryzowałam trzy role, jakie odgrywa wobec pozostałych uczestników: koordynatora interakcji, pośrednika między debatującymi a audytorium i kreatora dyskursu. Wyeksponowanie którejs z ról wiąże się z prezentowaną strategią moderowania. Scharakteryzowałam specyfikę tych strategii w polskich debatach przedwyborczych. Ostatni rozdział poświęciłam aspektom przestrzeni i czasu debat finałowych. Problem przedstawiony został z dwóch perspektyw: zewnętrznej – czas i przestrzeń jako osobne obszary dyskursu debaty, i wewnętrznej – czas i przestrzeń jako składniki dyskursu, perswazyjne czynniki peryferyjne wpływające na postrzeganie zarówno diskutowanych problemów, jak i wizerunków polityków. I czas, i przestrzeń podlegają mechanizmom przekształceń, dostosowywania, dostrajania do zamysłu kreatorów i uczestników debat, ale też są warunkami możliwości zaistnienia tych przekształceń. Wydzielenie i zdefiniowanie tych wycinków rzeczywistości ontologicznie niejednorodnych, w których osadzona jest sytuacja realizowania

gatunku i zaistnienia aktu retorycznego, umożliwiła wgląd w kolejne etapy ich powstawania i rozwoju.

Osobną wartością pracy są sporządzone przeze mnie stenogramy polskich debat finałowych z lat 1995-2010 (254 strony) na wzór edycji amerykańskich (Bitzer i Reuter; <http://www.debates.org/index.php?page=debate-transcripts>) i francuskich (*Face à face. Le débat télévisé au second tour de l'élection présidentielle (1974-1995)*). Teksty debat zostały dołączone do książki na płycie CD. Ich udostępnienie jako materiału źródłowego może ułatwić przyszłe badania nad polskimi debatami przedwyborczymi jako ważnym zjawiskiem z obszaru komunikacji publicznej.

Opracowana przeze mnie monografia otwiera te badania i sędzę, że może przyczynić się do kolejnych analiz czynionych także z innych perspektyw badawczych. Retoryczna metodologia prezentowana w mojej pracy może być inspiracją na seminariach magisterskich poświęconych analizie komunikacji publicznej i politycznej jako wzbogacenie metod krytyki retorycznej o nowe procedury badawcze (m.in. te dotyczące konstrukcji sporu, strategii etosowych, retoryki przestrzeni i czasu). Wreszcie uwagi dotyczące usprawnienia organizacji polskich debat mogą być głosem w dyskusji nad zmianą ich statusu w komunikacji między politykami a wyborcami.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Dorobek naukowo-badawczy, który szczegółowo przedstawiony został w załączniku nr 3 odzwierciedla ewolucję mojego podejścia do retoryki jako transdyscyplinarnej dziedziny wiedzy. Fascynacja naukową retoryczną metodologią rozpoczęła się na literaturoznawczym seminarium magisterskim. Po raz pierwszy „posłużyłam się” retorycznymi procedurami analizując esej Zbigniewa Herberta „W obronie Templariuszy”. Analiza ta została opublikowana później w tomie *Staropolskie teksty i konteksty* pod red. Jana Malickiego. Pierwsze lata mojej pracy w Zakładzie Historii Literatury Średniowiecza i Renesansu na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Śląskiego wiązały się z badaniami nad sferą wartości w literaturze, filozofii i publicystyce staropolskiej i jej antycznymi i współczesnymi kontekstami. W polu moich zainteresowań była głównie retoryka klasyczna jako metoda badania tekstów. Drugi etap rozwoju badań retorycznych wiązał się z poszukiwaniem nowych rozwiązań metodologicznych, wykorzystywaniem współczesnych metod krytyki retorycznej i rozwijaniem nowych procedur analitycznych w obszarze tej dyscypliny. Etap ten rozpoczął się wraz z pracą w Zakładzie Retoryki i Mediów w Instytucie Polonistyki Stosowanej na Uniwersytecie Warszawskim i działalnością w Polskim Towarzystwie Retorycznym. W polu

moich zainteresowań znalazło się komunikowanie polityczne i medialne. Wreszcie trzeci istotny wymiar działalności naukowo-dydaktycznej, na którym koncentrowała się moja praca po uzyskaniu stopnia doktora, dotyczy retoryki w wymiarze praktycznym.

5.1. Klasyczna retoryka i wartości

Praca doktorska, która stanowiła podstawę opublikowanej monografii *Cnoty i retoryka w dziele Sebastiana Petrycego z Pilzna* poświęcona była analizie retorycznej tekstów filozoficznych i poetyckich polskiego uczonego przełomu XVI/XVII wieku. Przedmiotem tych analiz była aretologia. Interesowało mnie jak polski filozof i literat zafascynowany Arystotelesem i Horacym realizował pedagogiczny program etyki cnót, jak to się przejawiało w języku traktatów filozoficznych i ód horacjańskich, które opatrywał komentarzami. Badania retoryczne aretologii pozwoliły wydobyć immanentne poszczególnym wartościom procedury perswazyjne, a także uchwycić specyfikę adaptacji starożytnego kośćca moralności indywidualnej na grunt kontekstualnie zdeterminowanej polskiej kultury szlacheckiej XVI/XVII wieku.

Do twórczości Petrycego wracałam jeszcze kilkakrotnie. W artykule „*Horatius Flaccus*” kontra *Horatius Flaccus. Ody Sebastiana Petrycego wobec klasycznego wzorca* przedstawiam interpretację zbioru parafraz horacjańskich jako przedsięwzięcia artystycznego, którego wymowę ideową należy czytać jako całość, czyli wraz z uwagami komentatorskimi. Petrycy naśladowując Horacego jednocześnie prowadził dialog z tradycją horacjańską. Przy pomocy wypróbowanej metody scholastycznej (napięcia między argumentacją afirmatywną i refutacyjną) budował dyskurs między tekstem poetyckim, a prozatorskimi komentarzami. Zwróciłam też uwagę na kompozycję cyklu, na jego wymowę i zależności intertekstualne postulując uznanie dla zamysłu artystycznego twórcy, którego odmawiali mu poprzedni badacze (Ogrodziński, Ganszyniec, Łoś). W artykule *Wstyd – uczucie czy cnota? Dylematy etyki arystotelesowskiej*, przedstawiłam problem pojmowania wstydu u Arystotelesa i u jego siedemnastowiecznego egzegety. Pokazałam jakim transformacjom definicyjnym, kategoryzacyjnym uległo to pojęcie. Kodeks cnót Arystotelesa nie uwzględniał wstydu, którego człowiek wielkoduszny (ideał Arystotelesowej etyki) winien unikać. W siedemnastowiecznym kodeksie etycznym polskiego filozofa wstyd włączony został do kanonu cnót, czyli własności charakteru, które warto promować. Z kolei w artykule *O teorii sztuki Sebastiana Petrycego z Pilzna* (zmienionej wersji jednego z rozdziałów monografii *Cnoty i retoryka*) podejmuję wątek renesansowej jedności sztuk wyrażanej w formule *ut pictura poesis*. W artykule *Petrycy of Pilzno versus Francis Bacon: breaking through towards harmony*

and comprehensible philosophy, który napisałam wspólnie z Renatą Botwiną, porównujemy zasługi obydwu filozofów dla rozwoju rodzimych języków filozoficznych.

Do dorobku poświęconego piśmiennictwu z przełomu XVI i XVII wieku należą dwa artykuły, które powstały w ramach zainteresowania tekstami związanymi z Dymitriadami. (*Relacja podróźnicza z tezą. Wokół „Koleśy moskiewskiej” Pawła Palczowskiego i O cudownym rozmnożeniu Dymitrow, czyli retoryka wielkiej mistyfikacji*). Tekst Pawła Palczowskiego, który jest broszurą propagandową zachęcającą do ekspansji na Rosję, odczytuję w dwóch planach: genologicznym (odpowiadając na pytanie, w jakiej mierze wpisuje się w gatunkowość tekstów podróźniczych) i retorycznym (jaki arsenał argumentów przytacza). Drugi artykuł jest drobnym przyczynkiem do refleksji nad mistyfikacją jako zjawiskiem mającym swoją retoryczność i mistyfikacją, jaka była udziałem m.in. polskich publicystów i twórców literackich, którzy uczestniczyli w budowaniu atmosfery niepewności wokół postaci Dymitra tzw. Samozwańca.

Owoce analiz prowadzonych wspólnie ze studentami na zajęciach z historii literatury staropolskiej jest artykuł *Ku fruitio Dei. Wątki augustyńskie w poezji religijnej Mikołaja Sępa Szarzyńskiego*. Rozważam problem człowieka w poezji Sępa, jego relacji do Boga i świata przez pryzmat kategorii augustyńskich *uti* (używać) i *frui* (napawać się). Interpretacja ta jest próbą odpowiedzi na pytanie o inspiracje liryki Sępa, jego wewnętrzne przeżycia i zrozumienie istoty grzeszności.

Dyskurs etyczny, propagowanie wartości, zwłaszcza etyki cnót jest w moim dorobku reprezentowany także w dwóch innych artykułach: *„Apoftegmata” – między oralnością a piśmiennością. Rozważania nad Rejową nauką o cnocie i Pan Cogito o cnocie” Zbigniewa Herberta wobec tradycji aretologicznej. Próba ponownej lektury*. Pierwszy podejmuje problem etyki cnót w twórczości Mikołaja Reja. W *Apoftegmatach* dostrzegam symbiozę oralności i piśmienności, którą analizuję w tych tekstach odwołując się do kategorii wskazanych przez Waltera Onga. Artykuł drugi jest interpretacją wiersza Herberta, a ściślej, reinterpretacją, odnoszącą się do ważnego tekstu Stanisława Barańczaka poświęconego temu wierszowi. Wartością mojego spojrzenia było osadzenie tekstu Herberta wobec dwóch problemów: tradycji aretologicznej i współczesnych dyskusji uczonych o powrocie do wartościowania w kategoriach cnót. Wyrażam przeświadczenie, że inspiracją dla poety był esej Schelera *O rehabilitacji cnoty*. Przedstawiam „argumentację” Herberta („niemą apologię”) odnoszącą się do kwestii powrotu etyki cnót do dyskursu publicznego.

Jako ważne doświadczenie z tego okresu odnotowuję organizację konferencji dla studentów i doktorantów pt. „Mikołaj Rej na nowo odczytany”. Jej owocem był tom złożony z artykułów młodych badaczy, który przygotowałam do druku wspólnie z Janem Malickim. Współredagowałam ponadto 4 tom serii *Staropolskie teksty i konteksty*, a także współpracowałam przy redakcji tomu 1 *Wokół reportażu podróżniczego*. (Załącznik 3)

5.2. Retoryka w komunikacji publicznej

a. Retoryka sporu

Problem sporu i jego retorycznych uwikłań rozpisany został w moich badaniach na kilka artykułów poświęconych debacie i argumentacji. Obszerne fragmenty czterech prac (*Debata jako gatunek retoryczny*, *Konstrukcja sporu a środki dowodzenia w wielkich telewizyjnych debatach przedwyborczych*, *Idea debaty a reguły interakcji w formatach polskich telewizyjnych debat przedwyborczych*, *Debata konkursowa i telewizyjne debaty przedwyborcze – problemy dispositio w dwóch realizacjach gatunkowych*) po przeredagowaniu włączone zostały do dwóch rozdziałów części pierwszej i dwóch rozdziałów części drugiej głównej monografii mojego dorobku, stanowiąc ok 15 % jej tekstu.

Osobne wątki, które wiążą się z tematem debaty były podejmowane w artykule *Taktyka mutatio controversiae i sposoby jej realizacji na przykładzie debat przedwyborczych*. Przedstawiłam w nim interpretację wyodrębnionego m.in. przez Schopenhauera strategmatu *mutatio controversiae*. Zaproponowałam wydzielenie czterech wariantów zmiany kwestii sporu przez adwersarza. Wyodrębnione i opisane sposoby erystyczne odniosłam do materiału tekstowego z trzech debat przedwyborczych z 2007 roku. Badanie to pozwoliło ustalić poziom odstępstwa od tematu w wypowiedziach poszczególnych polityków. Okazało się, że polityk uznany w badaniach sondażowych wyborców za zwycięzcę, najczęściej stosował wymienione techniki uniku. Analizy te mogą być przyczynkiem do diagnozy poziomu edukacji retorycznej odbiorców mediów w Polsce. Artykuł *Format from the Rhetorical Perspective: Principles of the Polish Pre-electoral TV Debates in 1995-2010* odnosił się do czynników kształtujących formaty debat przedwyborczych. Po raz pierwszy pojawiła się tu teza o wpływie formatu na jakość argumentacji polityków i zestawienie błędów uczestników interakcji, które były wynikiem wadliwie zaprojektowanych reguł spotkania. Rolę argumentacji emocjonalnej i niektórych figur wpływających na poruszenie uwagi odbiorców rozważam w artykule *Rhetoric Proof in the Pathos Sphere in the Great Pre-election TV Debates*. Materiałem do badań były trzy cykle finałowych debat: polskich (2010) amerykańskich (2008) i brytyjskich (2010). Z dokonanych

analiz wynika, że politycy w debatach brytyjskich i amerykańskich znacznie częściej stosowali figury uobecnienia, obrazowania, wprowadzali do dyskursu postaci działające, przytaczali ich wypowiedzi, niż politycy polscy w debatach z 2010 roku.

Artykuł *Debata i negocjacje z perspektywy retorycznej krytyki gatunków* wyrasta z moich zainteresowań interakcyjnymi gatunkami retorycznymi, a także z praktyki dydaktycznej (zajęcia *Debata i dyskusje, Warsztaty z negocjacji*). Przedstawiłam w nim specyfikę dwóch form komunikowania w sytuacji sporu/konfliktu w trzech wymiarach: szkoleniowym (pozorowanych sytuacji konfliktu), instytucjonalnym (rzeczywistych sytuacji) i społecznym (procesualnym). Wskazałam na różnice w retorycznej strukturze gatunkowej obu form interakcji i określiłam bariery komunikacyjne, które formy te generują. Zwróciłam uwagę na pedagogiczną użyteczność zarówno debaty, jak i negocjacji w kształceniu procedur argumentacyjnych przydatnych w rozwiązywaniu sporów w wymiarze instytucjonalnym i społecznym. Problem debaty z uwagi na jego duże znaczenie pedagogiczne będzie jednym z nurtów badawczych mojej dalszej pracy naukowo-dydaktycznej. Obecnie przygotowuję podręcznik do nauki debaty.

Osobnym obszarem zainteresowań jest problem strategii erystycznych w sporze. Zagadnienie to przedstawiłam w dwóch artykułach (*Eristic and dispute – applications and interpretations* i *Erystyka i etyka*). W pierwszym przywołuję różne konceptualizacje pojęcia ‘erystyka’: u Arystotelesa, Schopenhauera i Kotarbińskiego. Proponuję, aby dokonać rozróżnienia na erystykę w sensie klasycznym i erystykę w sensie nowym. Nowe ujęcie odpowiadałoby temu obszarowi retoryki, który wydzielił Wayne Booth pod nazwą *Win – Rhetoric*. W drugim artykule pytanie badawcze dotyczyło tego, czy erystyka jest nieetyczna, jak powszechnie się uważa. Odpowiedź na to pytanie oparłam na przedstawionej uprzednio koncepcji różnych erystyk: klasycznej, rozumianej jako wadliwa dialektyka i współczesnej utożsamianej z agonologią. Odnosząc się do problemu etyczności/nieetyczności erystyki, sądzę, że współczesne jej rozumienie, jako sztuki prowadzenia sporu nie jest nieetyczne w sposób bezwarunkowy. Nieetyczność jest efektem rozdźwięku między komponentami etosu retorycznego (w sensie arystotelesowym), braku odpowiedzialności za argumentację, którą się przedstawia, wreszcie, jest efektem ukrywania swojego etosu (gdy uczestnik sporu chce pozostać anonimowy).

Podjęłam także badania nad jakością argumentacji w tekstach polemik naukowych. (*Argumentacja i emocje w sporach polonistów. O peryferyjnej ramie w krytyce naukowej na przykładzie polemik zamieszczonych w „Pamiętniku Literackim”*). Wyodrębniłam

argumentację odnoszącą się do przedmiotu sporu i argumentację wspierającą. Sformułowałam pojęcie ramy peryferyjnej, które oznacza typ argumentowania o charakterze niemerytorycznym, ale wprowadzającym argumenty merytoryczne w dyskusji. Wyodrębniłam powtarzające się elementy ramy peryferyjnej o charakterze refutacyjnym (odpierania zarzutów), okalające argumentację odnoszącą się do przedmiotu sporu i modulujące perswazyjność wypowiedzi. Elementy ramowe rozpoznałam także w sferze topiki inwencyjnej, tematycznej i dyspozycyjnej, związanej z progami kompozycyjnymi tekstu. Do ważniejszych miejsc wspólnych (*loci communes*) zaliczyłam: troskę o czytelnika (argumentacja typu *ad auditores*), uwagi metapolemiczne, *adminicula*, czyli odniesienie do okoliczności dyskusji, *causa scribendi*, czyli powody refutacji, ocenę adwersarza, czyli grupę argumentów *ad hominem*.

Problem retoryki sporu był tematem zorganizowanej przeze mnie konferencji naukowej (Zob. wykaz konferencji...), a także założeniem tematycznym dwóch numerów kwartalnika „Forum Artis Rhetoricae”, których edycję opracowałam redakcyjnie w języku polskim i angielskim (Zob. Zał. 3 1.2.3, 1.2.4).

b. Komunikacja publiczna a gatunki

Seminarium magisterskie, które prowadzę od sześciu lat poświęcone jest badaniom zjawisk z obszaru mediów. Metody krytyki retorycznej wykorzystywane są w głównej mierze do badań gatunków dziennikarskich, dyskursów medialnych, zjawisk z obszaru komunikacji werbalnej (figuratywności, topiki, argumentacji), pozawerbalnej (związanej z mówieniem publicznym) i wizualnej (retoryki obrazu).

Jako uczestniczka grantu *Komunikowanie publiczne w Polsce - ujęcie inter- i multidyscyplinarne*. Grant 0114/NPRH2/H11/81/2013 zajmuję się badaniem retoryki przekazów medialnych. Oddałam do druku artykuł „Gazeta Wyborcza” o Narodowym Święcie Niepodległości. *Gatunki dziennikarskie z perspektywy retorycznej*, w którym zwróciłam uwagę na to jak ewolucja w doborze gatunków na przestrzeni kilkudziesięciu lat wpłynęła na charakter (zawartość) przekazu poświęconego tej samej tematyce. Artykuł jest częścią większych analiz nad badaniem opiniotwórczości w dwóch dziennikach „Gazecie Wyborczej” i „Rzeczpospolitej”.

5.3. Retoryka w praktyce

Praktyczny wymiar retoryki jako metody tworzenia tekstów (Lichański) i kształtowania postaw i zachowań za pomocą słów i innych symboli (Burke) interesował mnie od początku mojej pracy naukowo-dydaktycznej. Formułowałam więc pytania badawcze dotyczące trafności i fortunności wypowiedzi w sferze publicznej. Przykładem tych badań może być artykuł *Anatomia sukcesu mówcy politycznego, czyli o przemówieniu „Ich bin ein Berliner”*. Podejmując próbę diagnozy sukcesu oratorskiego mowy politycznej zwróciłam uwagę na cztery komponenty: (1) sytuację retoryczną (w tym warunki czasowo-przestrzenne wystąpienia), (2) relację mówca-audytoryum, którą określiłam w kategorii paktu argumentacyjnego, (3) koherencję *res-verba-actio* (zespolecie trzech składników przekazu) i (4) problem reakcji i recepcji. Każdy z tych obszarów wydaje się mieć istotne znaczenie dla interpretacji przemówienia polityka, które, po pierwsze, odniosło przewidywany skutek, a po drugie, weszło do kanonu oratorskiego danej społeczności, utrwaliło się w tej kulturze retorycznej.

W ciągu kilkunastu lat pracy nauczyciela akademickiego prowadziłam różne typy zajęć z retoryki (ćwiczenia, konwersatoria, warsztaty, wykłady, seminaria). Istniała potrzeba, aby doskonalić warsztat dydaktyczny, utrwaląc nowe pomysły na ćwiczenia dla innych nauczycieli retoryki i studentów. Praktycznemu wymiarowi badań nad retoryką poświęcone były trzy podręczniki akademickie, których byłam współautorką i współredaktorką (*Retoryka, Erystyka czyli o sztuce prowadzenia sporów i Ćwiczenia z retoryki*). Podręczniki te wykorzystywane są w wielu programach nauczania retoryki w szkołach wyższych. Opracowałam też programy nauczania dla podyplomowych studiów retorycznych na Uniwersytecie Śląskim i Uniwersytecie Warszawskim (patrz. Zał. 4a)

Prowadziłam wykłady i warsztaty popularyzujące retorykę w szkole liderów przy Instytucie Regionalnym w Katowicach (w 2003 roku), w Akademii Sztuki i Kultury w Warszawie (w 2007 roku), w czasie Dni Polonistyki na UW dla uczniów liceów ogólnokształcących (w 2014 roku), na Festiwalu Nauki na UW (w 2013 i 2014 roku) (Zał. 4a). Byłam opiekunką Studenckiego Retorycznego Koła Naukowego na Wydziale Filologicznym UŚ (2003-2008).

Retoryce praktycznej poświęcony był też cykl wykładów, które wygłosiłam na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Ostrawie w 2015 roku. Ponadto organizuję coroczne warsztaty dydaktyczne w ramach działalności Polskiego Towarzystwa Retorycznego dla nauczycieli retoryki, które służą wymianie doświadczeń i integracji środowiska.

Przejawem zainteresowania użytecznością retoryki w sferze komunikacji profesjonalnej w przedsiębiorstwach jest staż, który odbyłam w firmie ACTIO MOWA PUBLICZNA w ramach „VI edycji TEKLA PLUS –Stolica Staży” w roku 2014. W trakcie sześciomiesięcznej praktyki realizowałam projekt dydaktyczny „Specjalistyczna komunikacja w biznesie: erystyka, mediacje i negocjacje”, w którym testowałam opracowany przez siebie program szkoleń z zakresu retoryki praktycznej (negocjacje, mediacje, dyskusje) wśród pracowników przedsiębiorstw handlowych i prawników. Udział w stażu pozwolił mi zebrać obszerny materiał egzemplifikacyjny do książki poświęconej retoryce negocjacji, której napisanie planuję w przyszłości.

Zestawienie ilościowe publikacji:

2 monografie autorskie

1 monografia współautorska

5 tomów współredagowanych (w tym dwa podręczniki akademickie)

3 tomy redagowane (przewodnicząca komitetu naukowego serii wydawniczej)

2 tomy redagowane kwartalnika naukowego (osiem punktów na liście ministerialnej) – w tym jeden w języku angielskim

13 artykułów w pismach naukowych (w tym pięć z listy ERIH i trzy w języku angielskim)

15 artykułów w tomach zbiorowych (w tym jeden w języku angielskim)

2 recenzje („Zeszyty Prasoznawcze” i „Etnografia Polska”)

1 artykuł publicystyczny

